

Protocol leesproblemen en dyslexie

september 2016

Gereformeerde **Basisschool**

Koningin Beatrix

Inhoudsopgave

Inleiding.....	3
Wat is dyslexie?	3
Groep 1 en 2	4
Stadia van geletterdheid	4
De fase van ontluikende geletterdheid (voorschoolse periode)	4
De fase van beginnende geletterdheid (groep 1-3).....	4
Tussendoelen beginnende geletterdheid.....	5
Stappenplan groep 1.....	6
Stappenplan groep 2.....	7
Vroegtijdige onderkenning en interventie in groep 3.....	8
Signaleren van lees-en spellingproblemen in groep 3	8
Stappenplan voor groep 3.....	9
Onderkenning en interventie in groep 4.....	10
Signaleren van lees-en spellingproblemen in groep 4	10
Stappenplan voor groep 4.....	11
Mogelijke interventies in de instructie groep vanaf groep 4	12
Onderkenning en interventie in de groepen 5 t/m 8.....	13
Mogelijke vakspecifieke moeilijkheden voor leerlingen met dyslexie.....	14
Stappenplan voor groep 5-8	15
Interventies bij stagnerende leesontwikkeling.....	16
Handelingsplan	16
Bijlage 1 Beschrijving lees- en spellingproblemen en aanvullende observatiepunten lees- en schrijfgedrag	18
Bijlage 2 Dyslexiepaspoort.....	20
Bijlage 3 Signaleringslijst voor kleuters	21

Inleiding

In Nederland heeft ongeveer 10% van de leerlingen op de basisschool moeite met lezen. Ongeveer 4% van de leerlingen in het regulier basisonderwijs heeft dyslexie (Blomert, 2006a). Dit betekent dat er in een gemiddelde groep van dertig leerlingen ongeveer drie leerlingen moeite hebben met lezen en dat er bij één leerling mogelijk sprake is van dyslexie.

Wat is dyslexie?

In Nederland worden officieel de volgende definities van dyslexie gehanteerd:

- Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met aanleren en het accuraat en/of vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau (Stichting Dyslexie Nederland, 2008).
- Dyslexie is een specifieke lees- en spellingstoornis met een neurobiologische basis, die veroorzaakt wordt door cognitieve verwerkingsstoornissen op het raakvlak van fonologische en orthografische taalverwerking. Deze specifieke taalverwerkingsproblemen wijken proportioneel af van het overige cognitieve, en m.n. taalverwerkingsprofiel, en leiden tot een ernstig probleem met het lezen en spellen van woorden ondanks regelmatig onderwijs. Dit specifieke lees- en spellingprobleem beperkt in ernstige mate een normale educatieve ontwikkeling, die op grond van de overige cognitieve vaardigheden geïndiceerd zou zijn (Blomert, 2006b).

Bij leerlingen met dyslexie is er sprake van een flinke lees- en/of spellingachterstand. Deze achterstand blijkt uit een onvolledige en/of moeizame automatisering van het lees- en/of spellingproces ondanks goed onderwijs. Sommige kinderen met leesproblemen lopen de achterstand weer in na een periode van effectieve begeleiding. Bij kinderen met dyslexie blijft er altijd een zekere achterstand bestaan, ook na systematische hulp. Dit verschijnsel noemen we 'didactische resistentie'. Didactische resistentie kan worden aangetoond wanneer een leerling niet of nauwelijks vooruitgang boekt gedurende een half jaar intensieve leesbegeleiding (d.w.z. ten minste drie keer per week gedurende 20 minuten met behulp van een aantoonbaar effectieve aanpak). Dyslexie gaat dus nooit helemaal over. De mate waarin een kind er last van heeft, is afhankelijk van zijn leeftijd, het onderwijsaanbod en zijn intellectuele mogelijkheden om de lees- en/of spellingproblemen te compenseren.

Dyslexie is een complex probleem dat invloed heeft op het algeheel functioneren van een leerling. Het komt voor binnen alle vormen van onderwijs, alle niveaus van intelligentie en is onafhankelijk van de sociaal-emotionele achtergrond. Wel komt dyslexie vaker voor bij jongens dan bij meisjes. In de meeste gevallen is er sprake van een probleem op het gebied van de verwerking van klanken (fonologische verwerking) en de toegankelijkheid van taalkennis in de hersenen.

Dyslectici hebben last van decodeerproblemen. Hiermee bedoelen we, dat het omzetten van een geschreven letterreeks in de corresponderende klankcode problemen oplevert. Mensen met dyslexie hebben moeite met lezen, spellen, schrijven en ook vaak met rekenen.

Het Protocol Leesproblemen en Dyslexie is bedoeld om leerkrachten een houvast te geven bij het vroegtijdig onderkennen en aanpakken van leesproblemen. Uit onderzoek is bekend dat hoe eerder leesproblemen kunnen worden opgespoord, hoe groter de kans is dat een interventieprogramma succes heeft. Voor een belangrijk deel kunnen leesproblemen dankzij vroegtijdig ingrijpen binnen het reguliere onderwijs worden verholpen. In sommige gevallen zijn de leesproblemen zo complex en hardnekkig dat hulp van buitenaf noodzakelijk is om tot een nadere diagnose te komen. Ook in dit geval is een tijdige signalering dringend gewenst. Door uit te gaan van dit protocol waarin volgens vastomlijnde kaders wordt gewerkt, kan de aanpak van leesproblemen op een controleerbare en efficiënte wijze geschieden.

Groep 1 en 2

In onderstaande tabel staat kort opgesomd tegen welke moeilijkheden kinderen met een risico voor dyslexie eventueel al in de kleutergroepen kunnen aanlopen.

Problemen bij algemene leesactiviteiten	<ul style="list-style-type: none">- Trage verwerking van (talige) informatie als gevolg van een algemeen automatiseringsprobleem. De prestaties nemen zichtbaar af bij dubbeltaken en werken onder tijdsdruk.- Niet begrijpen van complexe vragen, terwijl ze het antwoord wel weten. Dit komt doordat ze moeite hebben met het plannen en vasthouden van de volgorde van denkstappen.- Moeite met het onthouden van meervoudige instructies, terwijl ze de afzonderlijke taken wel kunnen uitvoeren. Dit heeft te maken met het feit dat dyslectici vaak een beperkt kortetermijngeheugen hebben.- Moeite met onthouden of ophalen van namen uit het geheugen.- Woordvindingsmoeilijkheden.
Problemen bij voorbereidende leesactiviteiten	<ul style="list-style-type: none">- Moeite met het onthouden van de letter- klankkoppelingen (letterkennis).- Moeite met het snel en accuraat analyseren van gesproken woorden in lossen klanken (auditieve analyse).- Moeite met het samenvoegen van losse klanken tot een gesproken woord (auditieve synthese).- Moeite met het aangeven van de positie van een klank in een woord.- Moeite met het verklanken van een woord als bepaalde klanken worden weggelaten of toegevoegd.
Problemen bij voorbereidende rekenactiviteiten	<ul style="list-style-type: none">- Problemen met het ordenen van objecten.

Stadia van geletterdheid

De ontwikkeling van geletterdheid verloopt vanaf groep 1 in twee fasen: de fase van beginnende geletterdheid en de fase van gevorderde geletterdheid. In de voorschoolse periode zijn kinderen echter ook al volop met geschreven taal bezig. Deze fase wordt de fase van ontluikende geletterdheid genoemd.

De fase van ontluikende geletterdheid (voorschoolse periode)

Al voordat kinderen naar de basisschool gaan, vindt er een sterke taalontwikkeling plaats en start de ontwikkeling van geletterdheid. Kinderen leren de basisprincipes van een taal en leren spreken en luisteren. Ook maken ze in deze periode veelal kennis met geschreven taal in de vorm van (prenten)boeken.

De fase van beginnende geletterdheid (groep 1-3)

De ontwikkeling van geletterdheid zet zich in een razend tempo voort wanneer kinderen de overstap naar de basisschool maken. In de groepen 1 tot en met 3 – we spreken dan van de fase van beginnende geletterdheid – leren ze zich verder te oriënteren op de functies van gesproken taal en leren ze de basisprincipes van het lezen en schrijven. Met taalspelletjes en (voor-)leesactiviteiten ontdekken kleuters dat er een relatie bestaat tussen geschreven en gesproken taal en raken ze vertrouwd met teksten. Bovendien herkennen ze de functies van geschreven taal door bezig te zijn met boeken, versjes en stempel- en schrijfmateriaal. Dat betekent dat ze bijvoorbeeld leren dat je niet alleen via gesproken taal kunt communiceren met anderen, maar ook via het schrift. In het begin gebruiken kinderen voor de schriftelijke communicatie vooral tekeningen en eigen logogrammen, die ze naarmate ze ouder worden langzaam vervangen door letters. Ze krijgen in de gaten dat woorden zijn opgebouwd uit klanken en dat de letters van het alfabet de klanken weergeven. Ze ontdekken dan het

principe van het alfabetisch schrift. Deze kennis hebben ze nodig om te leren lezen en schrijven. Een aantal kinderen ontdekt het alfabetisch principe min of meer spontaan in de kleuterperiode, andere kinderen komen pas zover via geleide instructie aan de hand van een leesmethode in groep 3.

Tussendoelen beginnende geletterdheid

Het Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 1 en 2 sluit aan bij de tussendoelen beginnende geletterdheid. Deze tien tussendoelen brengen in beeld hoe de ontwikkeling in geletterdheid bij kinderen in de onderbouw (groep 1-3) verloopt. De volgende zeven domeinen zijn van toepassing op de ontwikkeling bij kleuters:

- Boekoriëntatie
- Verhaalbegrip
- Functies van geschreven taal
- Relatie tussen gesproken en geschreven taal
- Taalbewustzijn
- Alfabetisch principe
- Functioneel 'schrijven' en 'lezen'

Deze tussendoelen vormen het kader waarbinnen de ontwikkeling van geletterdheid gedurende de gehele kleuterperiode gevolgd kan worden. Hierbij merken we op, dat de doelen niet lineair hoeven te worden doorlopen en dat niet alle leerlingen op hetzelfde moment eenzelfde niveau behalen. Er is sprake van een cyclisch proces waarbij in de klas aan verschillende doelen tegelijk wordt gewerkt en waarbij de verschillende doelen steeds terugkomen.

Specifieke risicofactoren

- Dyslexie in de familie
- Vertraagde spraak-/taalontwikkeling
- Thuis wordt niet veel (voor-)gelezen
- Onvoldoende beheersing van het Nederlands (als gevolg van meertaligheid)
- Hoorproblemen
- Logopedie i.v.m. ernstige spraak-/taalproblemen
- Problemen met het leren en snel benoemen van kleuren

Stappenplan groep 1

In de kleutergroep wordt gekeken naar signalen die zouden kunnen duiden op dyslexie, vooral bij kinderen waarbij dyslexie in de familie zit. Tijdens het intakegesprek wordt bij de ouders navraag gedaan over eventuele problemen in de vroege taalontwikkeling. Bovendien is er een specifieke vraag naar dyslexie in de familie opgenomen op het intakeformulier.

Tijdens de informatieavond worden ouders gewezen op hun rol in de begeleiding van de ontluikende geletterdheid.

stap	Moment in leerjaar	Actie door leerkracht
1	Aanvang groep	Stimuleren van de geletterdheid d.m.v. de uitgangspunten van beginnende geletterdheid
2	September - januari	<p>Meetmoment 1 – na zes weken instroom door het invullen van de signaleringslijst - bijlage 3 (zie ook blz. 102 uit Protocol Leesproblemen en Dyslexie gr. 1-2)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hoe is het met spraak/taal ontwikkeling van de nieuwe kinderen? - Verwachtingen najaarsleerlingen in kaart brengen. - Aanbod verrijken voor leerlingen met een onvoldoende klankbewustzijn en letterkennis. Ouders daarover informeren. - Extra begeleiding bieden middels de voorschotbenadering.
3	Januari	<p>Meetmoment 2</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nagaan effectiviteit stimulering spraak/taalontwikkeling door afname Cito Taal M1 - Contactmoment ouders
4	Januari – juni	<ul style="list-style-type: none"> - Vertrouwd raken met het verschijnsel letters - Opbouwen van activiteiten met geluiden, klanken, woorddelen en trefwoorden beluisteren en onderscheiden. - Ontwikkelen van kennis over de geschreven taal - Aanbod verrijken voor leerlingen die onvoldoende opsteken van het aanbod aan geletterde activiteiten - Extra begeleiding bieden middels de voorschotbenadering.
5	April/mei	<p>Meetmoment 3</p> <ul style="list-style-type: none"> - Checklist vroegtijdig opsporen risicokinderen. - Ouders van leerlingen die specifieke aandacht nodig hebben informeren
6	Juni	<p>Meetmoment 4</p> <ul style="list-style-type: none"> - Cito Taal E1 - Observeren met signaleringslijst voor kleuters (bijlage 3) - Contactmoment ouders
7	Einde schooljaar	<p>Overdracht naar de volgende groep</p> <p><i>Maak aan het eind van groep 1 een notitie in ParnasSys met de titel: dyslexieprotocol. Maak een samenvatting van de belangrijkste punten uit de signaleringslijst. Bijlage 2 van het protocol voor gr. 1-2 kunnen als leidraad worden gebruikt.</i></p>

Stappenplan groep 2

stap	Moment in leerjaar	Actie door leerkracht
1	Aanvang groep	<ul style="list-style-type: none"> - Stimuleren van de geletterdheid d.m.v. de uitgangspunten van beginnende geletterdheid - Gericht aanbod verrijken voor leerlingen met een onvoldoende klankbewustzijn (fonemisch bewustzijn) en letterkennis - Bepalen welke kinderen specifieke aandacht in groep 2 nodig hebben. - Lijst risicosignalen Protocol Leesproblemen en Dyslexie gr. 1-2
2	Periode 1	<ul style="list-style-type: none"> - Vertrouwd raken met het verschijnsel letters - Opbouwen van activiteiten met geluiden, klanken, woorddelen en trefwoorden beluisteren en onderscheiden. - Ontwikkelen van kennis over de geschreven taal - Kennis van de namen en klanken van letters (min. 16 letters benoemen) - Analyse en synthese (elementaire leeshandeling) - Extra begeleiding bieden middels de voorschotbenadering: van begin af aan gericht aanbod verrijken voor zwakke leerlingen en voor leerlingen met kleuterverlenging. Ouders daarover informeren.
3	Januari	<ul style="list-style-type: none"> - Cito Taal voor kleuters M2 - Observeren met Protocol Leesproblemen en Dyslexie gr. 1-2: Signaleringslijst groep 2 (bijlage 3) <p>Voor kinderen die geen ontwikkeling laten zien:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gesprek met intern begeleider - Handelingsplan opstellen en in (kleine kring) of buiten de groep uitvoeren - Voortgangsgesprekken met ouders - Evaluatie effecten handelingsplan met interne begeleider - Advies tot logopedische screening.
4	April	Afname Protocol Leesproblemen en Dyslexie gr. 1-2 Bijlage 3b, 3c en 3d bij alle leerlingen (Auditieve analyse en synthese; letters benoemen)
5	Januari- juni	<ul style="list-style-type: none"> - Aanbod verrijken voor leerlingen met onvoldoende klankbewustzijn en letterkennis, extra begeleiding door alvast systematisch letters aan te leren en hiermee te gaan combineren.
6	Juni	<ul style="list-style-type: none"> - Invullen signaleringslijst (bijlage 3) - Afname Cito Taal voor kleuters E2 - Handelingsplan opstellen of bijstellen voor leerlingen met onvoldoende klankbewustzijn. In dit kader komt aan de orde: <ul style="list-style-type: none"> o Taalachterstand o Logopedie screening en/of behandeling o Letterkennis o Fonemisch bewustzijn - Contactmoment ouders
7	Einde schooljaar	<p>Overdracht naar de volgende groep, leerlingen met een vermoeden van dyslexie worden opgenomen in de verlengde instructiegroep groep.</p> <p><i>Maak aan het eind van groep 2 een notitie in ParnasSys met de titel: dyslexieprotocol. Maak een samenvatting van de belangrijkste punten uit de signaleringslijst. Bijlage 2 van het protocol voor gr. 1-2 kunnen als leidraad worden gebruikt.</i></p>

Vroegtijdige onderkenning en interventie in groep 3

In groep 3 worden twee fases onderscheiden:

Eerste fase:

In de eerste periode van het aanvankelijk lees- en spellingonderwijs in groep 3 wordt het alfabetisch principe met behulp van een systematische leesmethode stap voor stap uitgelegd. In ongeveer vier maanden leren leerlingen hoe de klanken van onze taal met letters kunnen worden weergegeven. Gelijktijdig krijgen ze de elementaire lees- en spellinghandeling onder de knie: de basistechniek om korte, geschreven woorden te ontsleutelen door de letters te verklanken en die afzonderlijke klanken vervolgens weer samen te voegen tot een woord. Bij de elementaire spellinghandeling gaat het om het analyseren van het gesproken woord in klanken en het daaraan koppelen van de juiste letters. De eerste periode van het lees-en spellingproces beperkt zich tot zogenaamde klankzuivere woorden met een eenvoudige mkm-structuur ('bal', 'boom'). Bij klankzuivere woorden is er sprake van directe koppeling tussen letters en klanken. Omdat het bij lezen uiteindelijk gaat om het begrijpen van het verhaal, worden technisch en begrijpend lezen vanaf het begin zoveel mogelijk geïntegreerd.

Tweede fase:

Als leerlingen de elementaire lees-en spellinghandeling kunnen toepassen bij mkm-woorden, leren ze geleidelijk aan ook moeilijker woorden lezen. De nadruk wordt verlegd naar het snel en accuraat uitvoeren van het lezen en spellen van woorden met steeds complexere woordstructuren. Het is van belang dat de leerlingen letters accuraat en vlot kunnen herkennen en produceren. In deze periode breiden leerlingen de leesvaardigheid uit naar woorden met medeklinkercombinaties ('slaap', 'dorp'), meerlettergrepige woorden ('voetbal', 'fietstas) en niet klank-zuivere woorden ('mond'). Woorden worden sneller gelezen, doordat het letter voor letter spellen plaatsmaakt voor het direct herkennen van woorden (directe woordherkenning) of het direct identificeren van woorddelen. Met het identificeren van woorddelen wordt bedoeld dat de leerling gebruik maakt van betekenisvolle elementen in een woord (morfemen: 'paard'- 'en'). Ook de spelling vaardigheid laat een ontwikkeling zien. Werden eerst alleen nog klankzuivere mkm-woorden geschreven, nu komen ook woorden met afwijkende spellingpatronen aan bod ('ring', 'bank',). Bovendien leren ze de spelling van langere woorden zoals woorden met letterclusters ('straks') en samengestelde woorden ('slaapzak').

In groep 3 wordt Veilig Leren Lezen nieuw (2007) volledig met alle hulpmiddelen ingezet. Na elke kern wordt een toets afgenomen; deze wordt op de toetsite VLL (Zwijzen) verwerkt. Deze toets site geeft een handelingsplan per achterblijvende leerling. Dit handelingsplan wordt binnen de klas uitgevoerd; in overleg tussen groepsleerkracht en IB'er wordt besloten of extra begeleiding nodig is.

Signaleren van lees-en spellingproblemen in groep 3

Vaardigheid	Signaal
Fonemisch bewustzijn	<ul style="list-style-type: none"> - Analyseren van woorden ('hakken') in losse klanken verloopt traag en/of foutief. - Samenvoegen van losse klanken tot een woord ('plakken') verloopt traag en/of foutief. - Aangeven van de positie van een klank in een woord lukt niet of verloopt moeizaam. - Hersynthetiseren van een woord als bepaalde klanken worden weggelaten of toegevoegd lukt niet of verloopt moeizaam.
Letterkennis	<ul style="list-style-type: none"> - Letters worden traag en/of foutief benoemd.
Lezen	<ul style="list-style-type: none"> - Woorden worden traag en/of foutief benoemd. - Lang spellend lezen of vroeg radend lezen. - Lezen van teksten verloopt niet vloeiend.
Spellen	<ul style="list-style-type: none"> - Woorden worden traag en/of foutief gespeld. - Kennis van spellingregels en -patronen wordt niet goed toegepast. - Schrijfactiviteiten worden moeizaam/traag uitgevoerd. - Spellingregels worden niet/moeizaam geautomatiseerd. - Fouten worden niet gecorrigeerd door de leerling zelf.

In oktober groep 3 vindt de herfstsignalering uit het dyslexieprotocol plaats. Deze bestaat uit een aantal leestoetsen. Kinderen die onvoldoendes scoren op meerdere onderdelen van de herfstsignalering krijgen gerichte interventies daarop. Als er alleen een tempoprobleem is, is interventie niet direct nodig. In deze fase is werken aan het tempo onverstandig omdat kinderen kunnen gaan raden. Wat langer blijven spellen is minder ernstig.

Kinderen die uitvallen in oktober of leerlingen die de leerkracht opvallen i.v.m. de leesontwikkeling worden in februari getest volgens het protocol (meetmoment 2).

Als de ontwikkeling niet vlot verloopt wordt het kind geplaatst in de verlengde instructiegroep voor technisch lezen.

In deze verlengde instructie wordt gebruik gemaakt van de volgende interventies:

- *Woordstroken*
- *Flitskaarten (letters en woorden)*
- *Veilig Leren lezen*
- *Structuurboek*

Stappenplan voor groep 3

Stap	Moment in leerjaar	Actie door leerkracht
1	Aanvang groep 3	Beginsituatie vastleggen
2	Oktober/november (na ongeveer 8-10 weken)	Meetmoment 1 <i>Herfstsignalering V.L.L. (na kern 3):</i> <ul style="list-style-type: none"> - Letters benoemen (grafemtoets) - Letters schrijven (fonemendictee) - Woorden lezen Veilig & Vlot 3 - Tekst lezen
3	Oktober/november- januari/februari	Interventieperiode 1 Ouders informeren wanneer kinderen onvoldoende scoren
4	Januari/februari	Meetmoment 2 <i>Wintersignalering V.L.L. (na kern 6):</i> <ul style="list-style-type: none"> - Letters benoemen (grafemtoets) - Letters schrijven (fonemendictee 1 + 2) - Woorden lezen: DMT kaart 1 en 2 - Woorden lezen: Veilig & Vlot - Tekst lezen: VLL - AVI - Cito spelling M3 Voortgangsgesprekken met ouders
5	Januari/februari-april	Interventieperiode 2a
6	April	Tussenmeting <i>Lentesignalering V.L.L. (na kern 8):</i> <ul style="list-style-type: none"> - DMT kaart 1 en 2 - AVI afname : bij leerlingen die M3 niet behaald hebben - Spellingtoets VLL deel 1 en 2 Voortgangsgesprekken met ouders
7	April- mei/juni	Interventieperiode 2b
8	Mei/juni	Meetmoment 3 <i>Eindsignalering V.L.L. (na kern 11):</i> <ul style="list-style-type: none"> - Spellingtoets deel 1 en 2 - Controletaak begrijpend lezen VLL - Woorden lezen: DMT kaart 1,2 en 3 - Tekst lezen: AVI E3 - Cito Spelling E3 - Cito Begrijpend Lezen E3. Voortgangsgesprekken met ouders
9	Overdracht	<i>Maak aan het eind van groep 3 een notitie in ParnasSys met de titel 'dyslexieprotocol'. Maak daarbij gebruik van bijlage 1: bekijk de punten en schrijf op waar de problemen vooral zitten. Geef didactische aanwijzingen voor gr. 4.</i>

Onderkenning en interventie in groep 4

De technische leesvaardigheid laat ook in de jaren na groep 3 een grote ontwikkeling zien. Over het algemeen kunnen leerlingen in groep 4 een groot aantal woorden en zinnen foutloos verklanken. Naast het lezen van korte, klankzuivere woorden komt er nu meer aandacht voor lange, meerlettergrepige woorden, woorden met letterclusters en samengestelde woorden. Voorbeelden zijn woorden met een open lettergreep (lopen), woorden met een onbeklemtoonde klinker (boerderij), woorden met onbeklemtoonde voorvoegsels (begin) en woorden met de uitgang –ig, -ige, -lijk, -lijke, -erd en –end. Met meer leeservaring, een groeiende leeswoordenschat en door veel oefening in het verklanken van woorden herkent de leerling woorden steeds vlotter. Daarbij geldt dat woorden die vaak voorkomen (hoogfrequente woorden), in de regel sneller worden herkend dan laagfrequente woorden. Ook is het zo dat korte woorden sneller worden gelezen, doordat er minder verwerkingstijd voor nodig is dan voor lange woorden.

Hoewel technisch lezen in groep 4 nog veel aandacht nodig heeft, is er in het leesonderwijs sprake van een zekere verschuiving naar begrijpend lezen. Technisch en begrijpend lezen gaan hand in hand en een goed leesbegrip bevordert het technisch lezen. Als leerlingen weten hoe zij gebruik kunnen maken van de betekenis (context) en zinsbouw (syntax) zullen zij teksten gemakkelijker ontsleutelen en begrijpen. Leerlingen kunnen dan bijvoorbeeld betekenisvolle woordgroepen binnen de regel herkennen (bijvoorbeeld: 'op het dak', 'tegen een boom').

Naast het technisch kunnen ontsleutelen en begrijpen van een tekst met behulp van een scala aan vaardigheden en strategieën spelen ook affectieve en sociale aspecten een rol bij het lezen van een tekst. Dit is vooral van belang wanneer de leesmotivatie in het geding is. Bij een verhalende tekst die de leerling aanspreekt, zal hij zich inleven in de gevoelens, stemmingen en motieven van de hoofdpersoon. Ook informatieve teksten gaan meer leven bij de lezer als de tekst bijvoorbeeld gaat over een land waar hijzelf een keer is geweest. Bekendheid met en interesse in het onderwerp beïnvloeden de betrokkenheid bij de tekst en het tekstbegrip.

Bij het spellen is er sprake van een versnelling van het proces als gevolg van automatisering van de deelprocessen. Leerlingen zijn in staat om klankzuivere woorden correct te spellen. Ze kennen over het algemeen de spelling van woorden met homofonen (ei- ij, au-ou, g-ch). Bovendien leren ze verschillende spellingregels zoals de gelijkvormigheidsregel (paard-paarden). Kinderen gaan steeds vaker verhalen schrijven. Ze schrijven bijvoorbeeld een verhaal naar aanleiding van een onderwerp dat ze interesseert.

Signaleren van lees-en spellingproblemen in groep 4

Vaardigheid	Signaal
Lezen	<ul style="list-style-type: none">- Vermijdingsgedrag en/of hekel aan hardop lezen- Lang spellend lezen of veel radend lezen- 'Struikelen' bij het lezen- Woorden overslaan of delen van woorden weglaten
Spellen	<ul style="list-style-type: none">- Woorden worden fout gespeld: verkeerde klank-letterkoppelingen, weglaten, verwisselen of toevoegen van letters, medeklinkerreductie ('schr' wordt 'sch'), weglaten van lettergrepen, omdraaien van lettergrepen of –groepen et cetera.- Het spellen van woorden verloopt traag.- Kennis van spellingregels en –patronen wordt niet goed toegepast.- Schrijfactiviteiten worden moeizaam/traag uitgevoerd.- Spellingregels worden niet/moeizaam in schrijfactiviteiten toegepast.- Fouten worden niet gecorrigeerd door de leerling zelf.

Stappenplan voor groep 4

Kinderen die worden overgedragen met een notitie volgens het dyslexieprotocol worden altijd in de verlengde instructiegroep geplaatst voor technisch lezen.

Stap	Moment in leerjaar	Actie door leerkracht
1	Aanvang groep 4	Beginsituatie vastleggen. Verwerk de notitie van groep 3 in de aanpak van de verlengde instructie leesgroep. Mogelijke interventies zijn hierboven genoemd.
2	Oktober/november Aanvang groep 4	Interventieperiode 1a
3	Oktober/november	Tussenmeting 1 <ul style="list-style-type: none"> - Bij leerlingen met zwakke technische lees- en/of spellingvaardigheden: Bij onvoldoende letterkennis: <ul style="list-style-type: none"> o Letters benoemen (grafemetoets) o Letters schrijven (fonemendictee) - Bij onvoldoende leesvaardigheid: <ul style="list-style-type: none"> o Woorden lezen: o DMT kaart 1, 2 en 3 o AVI kort (M3 en/of E3) - Bij onvoldoende spellingvaardigheid: <ul style="list-style-type: none"> o Analyse van de methode toetsen Voortgangsgesprekken met ouders
4	Oktober/november- januari/februari	Interventieperiode 1b
5	Januari/februari	Hoofdmeting 1 <ul style="list-style-type: none"> - DMT kaart 1, 2 en 3 - AVI - Cito Spelling M4 - Cito Begrijpend Lezen M4 Voortgangsgesprekken met ouders
6	Januari/februari-April	Interventieperiode 2a
7	April	Tussenmeting 2 <ul style="list-style-type: none"> - Bij onvoldoende leesvaardigheid op hoofdmeting 1: <ul style="list-style-type: none"> o DMT kaart 1, 2 en 3 - Bij onvoldoende spellingvaardigheid op hoofdmeting 1 <ul style="list-style-type: none"> o Analyse van de methodetoetsen Voortgangsgesprekken met ouders
8	April-mei/juni	Interventieperiode 2b
9	Mei/juni	Hoofdmeting 2 <ul style="list-style-type: none"> - DMT kaart 1, 2 en 3 - AVI - Cito Spelling E4 - Cito Begrijpend Lezen E4 Voortgangsgesprekken met ouders
10	Overdracht	<i>Maak aan het eind van groep 4 een notitie in ParnasSys met de titel 'dyslexieprotocol'. Maak daarbij gebruik van bijlage 1: bekijk de punten en schrijf op waar de problemen vooral zitten. Geef didactische aanwijzingen voor gr. 5.</i>

Mogelijke interventies in de instructie groep vanaf groep 4

- Flitsen van letters en woorden
- Inbouwen van zoveel mogelijk korte leesmomenten. Dit kan van alles zijn, een spelletje waarbij gelezen moet worden, flitsoefening, boekje lezen, informatie boek lezen, zaakvak informatie lezen enz. Vaker kort is veel beter dan 1x lang. Deze leesmomenten moeten worden genoemd in de aanpak van het plan voor technisch lezen voor de verlengde instructiegroep. Dit is belangrijk voor de dossiervorming.
- Bij DMT oefenmap, of anders bij activiteiten rond voortgezet technisch lezen, 2x per week in een klein groepje extra leesinstructie.
- Speciale leesbegeleiding van Luc Koning. Deze map staat in de Orthotheek.

Specifieke onderwijsbehoeften die een dyslectisch leerling kan hebben:

- Rekening houden met korte aandacht span
- Instructie in kleine groepjes noodzakelijk – maak daarvoor een handelingsplan
- Voorkeur voor lay- out. Let op lettergrootte, regelafstand en illustraties.
- Hulpmiddelen

Onderzoekstraject

Als de problemen ondanks de interventies blijven, kan eind groep 4 onderzoek worden aangevraagd bij OnderwijsAdvies. Daarbij moet de leerling voldoen aan onderstaande criteria:

- Het kind haalt op 3 achtereenvolgende meetmomenten een E score op een erkende woordleestoets CITO DMT.
- Het leerprobleem blijft bestaan ondanks extra hulp en oefening.
- Het kind moet minstens 3 tot 6 maanden intensieve lees- en of spellingsbegeleiding gehad hebben, beschreven in een handelingsplan frequentie: minimaal 2x 30 minuten per week.
- Kwalitatieve analyse van leesfouten op basis van de DMT moet zijn gemaakt.

(Bij de afname van de DMT noteert de leerkracht de reacties van de leerling heel precies.)

- Van de leerlingen die een D- of E score behalen, maakt de leerkracht vervolgens een analyse van de leesfouten. Daarbij is het van belang welk type fouten de leerling gemaakt heeft en hoe vaak (Zie ook de handleiding van de DMT).

Naast dyslexie mag er dan geen sprake zijn van een andere gediagnosticeerde stoornis. Als deze er wel is kan toch onderzoek en behandeling plaatsvinden als een half jaar lang medicatie is gegeven. Als uit het onderzoek komt dat het kind dyslectisch is en behoort tot de 10% zwakste lezers van Nederland komt het kind in aanmerking voor een door de verzekering vergoede behandeling. Deze behandeling vindt in de omgeving van de school plaats.

Vaak komen kinderen niet voor het onderzoek in aanmerking maar blijft de verdenking van dyslexie. Je ziet dit vooral aan hoge scores voor rekenen en vaak ook begrijpend lezen, tegen lagere scores voor lezen en vaak ook spelling. De tempotoets rekenen is vaak ook zwak.

Deze kinderen blijven in de instructie groep. Indien de leerkracht zich zorgen maakt wordt dit besproken met IB'er en om te bepalen of onderzoek bij de zorgfederatie wenselijk is.

Om een duidelijker beeld te krijgen kan de intern begeleider de dyslexie screeningstest afnemen om te kijken of verder onderzoek nodig is. De leerkracht overlegt dit met de IB'er.

Onderkenning en interventie in de groepen 5 t/m 8

Leerlingen met dyslexie dreigen in de bovenbouw steeds verder achter te lopen, omdat het lezen bij hen traag verloopt en relatief veel energie vraagt. Hierdoor ze zijn steeds minder gemotiveerd om zelfstandig te lezen en oefenen ze steeds minder om een vlotte lezer te worden.

Dyslexie is daarmee niet alleen een belemmering om te leren lezen, maar ook om een vlotte lezer te worden. Om toch ook zoveel mogelijk zelfstandig met leesmateriaal te kunnen omgaan, hebben deze leerlingen veel hulp nodig.

Dyslexie maakt een kind onzeker. Leerlingen die voldoende intelligent zijn en het technisch lezen maar niet onder de knie kunnen krijgen, terwijl het bij de klasgenootjes probleemloos lijkt te verlopen, gaan twijfelen aan hun gevoel van eigenwaarde. Naarmate een kind ouder wordt en meer stress heeft ervaren bij het lezen, wordt de frustratie alleen maar groter.

Faalangst is bij kinderen met dyslexie een regelmatig voorkomend verschijnsel. Wanneer dyslexie eenmaal is vastgesteld, is het vaak een grote opluchting voor een kind. Het weet dan wat er aan de hand is. Het kind krijgt meestal gerichte hulp en heeft dan niet meer het gevoel alleen met iets te tobben, iets waar hij zich voor moet schamen: het kind weet dat hij niet dom is.

Bekend is dat de decodeervaardigheden bij kinderen met dyslexie zich alleen verder ontwikkelen als ze directe en planmatige instructie krijgen.

In de hogere groepen gaat de ontwikkeling in technisch lezen door, maar in een beduidend lager tempo dan in groep 3 en 4. De snelheid waarmee leerlingen de woorden herkennen neemt niet veel meer toe en ook kunnen leerlingen de meeste woorden accuraat herkennen. De aandacht verplaatst zich steeds meer van de techniek van het lezen naar het lezen met begrip van verschillende tekstsoorten.

Ook de ontwikkeling van de spellingvaardigheid gaat door in de groepen 5 tot en met 8. Leerlingen leren lange, gelede woorden (bijvoorbeeld: 'geleidelijk') en samenstellingen (bijvoorbeeld: 'voetbalwedstrijd'). Ze leren de regels van de werkwoordspelling en zijn redelijk in staat om leenwoorden correct te spellen (bijvoorbeeld: 'politie', 'liter' 'computer'). Niet alleen op woordniveau, maar ook op tekstniveau breidt hun vaardigheid uit. Ze kunnen interpunctie toepassen, onderkennen hun spellingfouten in zelfgeschreven teksten en ontwikkelen een attitude voor correct schriftelijk taalgebruik.

Naast het technisch kunnen ontsleutelen en begrijpen van een tekst met behulp van een scala aan vaardigheden en strategieën spelen ook affectieve en sociale aspecten een rol bij het lezen van een tekst. Dit is vooral van belang wanneer de leesmotivatie in het geding is. Bij een verhalende tekst die de leerling aanspreekt, zal hij zich inleven in de gevoelens, stemmingen en motieven van de hoofdpersoon. Ook informatieve teksten gaan meer leven bij de lezer als de tekst bijvoorbeeld gaat over een land waar hijzelf een keer is geweest.

Bekendheid met en interesse in het onderwerp beïnvloeden de betrokkenheid bij de tekst en het tekstbegrip.

Ook de interesse en het inzicht in het belang van lezen en schrijven nemen toe. Leerlingen gaan het persoonlijk en maatschappelijk belang van goed kunnen lezen en spellen steeds sterker ervaren en ze krijgen steeds beter inzicht in welke informatiebronnen ze kunnen gebruiken om hun kennis over de wereld te vergroten. Het uiteindelijke doel van lees- en spellingonderwijs is dat alle leerlingen aan het eind van de basisschool geschreven taal kunnen en willen gebruiken om informatie te verwerven om zo hun intellectuele mogelijkheden verder uit te breiden.

Lezen en spellen in relatie tot andere vaardigheden

Lezen en spellen zijn nauw met elkaar verbonden en lees- en spellingvaardigheid blijken in de praktijk ook vaak samen te gaan. Over het algemeen is spellen moeilijker dan lezen, daardoor zijn er relatief veel leerlingen met een goede leesvaardigheid en een zwakke spellingvaardigheid. Omgekeerd komt veel minder vaak voor.

De relatie tussen *technisch lezen en begrijpend lezen* is vooral sterk in het begin van de leesontwikkeling. Wanneer het technisch lezen zich verder ontwikkelt en het leesproces geautomatiseerd

raakt, wordt de relatie steeds zwakker of verdwijnt deze zelfs. Dit betekent echter niet dat het technisch lezen in deze fase geen aandacht meer hoeft te krijgen. Ook bij de leerlingen in de hogere groepen moet het proces van directe woordherkenning en vloeiend lezen goed worden onderhouden om het bereikte niveau vast te houden.

Er is een relatie tussen *technisch lezen en de woordenschat*. Leerlingen met leesproblemen komen door hun trage leestempo met minder geschreven woorden in aanraking en lezen over het algemeen eenvoudiger teksten, waardoor ze minder gelegenheid hebben om hun woordenschat op te bouwen. Andersom kan een leerling met een uitgebreide woordenschat makkelijker woorden en teksten lezen en schrijven.

Zolang de *intelligentie* van een leerling binnen normale grenzen ligt, heeft deze intelligentie nauwelijks of geen invloed op het leren lezen en spellen. Dit heeft een belangrijke praktische consequentie voor het lees- en spellingonderwijs: ook bij de leerlingen die de leerkracht wat 'zwakker' inschat, mag over het algemeen de lat hoog worden gelegd.

Onderkenning van lees- en spellingproblemen

Leesproblemen vallen het meest op bij hardop lezen, als het leestempo traag is en de lezer overwegend spellend leest, of als het leestempo hoog is en de lezer door raden veel fouten maakt. Een combinatie van spellend lezen en veel raadfouten komt ook voor. Het lage leestempo heeft gevolgen voor andere vakken en het leesbegrip.

Leerlingen met spellingproblemen maken vaak langdurig veel basale spellingfouten als gevolg van een automatiseringstekort. Ook schrijven leerlingen met spellingproblemen vaak onleesbaar en maken ze veel doorhalingen, of ze schrijven wel leesbaar maar traag.

Mogelijke vakspecifieke moeilijkheden voor leerlingen met dyslexie

Vakgebied	Moeilijkheid
Algemeen: leren	<ul style="list-style-type: none"> - Beperkt arsenaal van leerstrategieën - Trage verwerking van (talige) informatie als gevolg van een algemeen automatiseringsprobleem. De prestaties nemen zichtbaar af bij dubbeltaken en werken onder tijdsdruk, dit valt het meest op in toetsituaties. - Niet begrijpen van complexe vragen, terwijl ze het antwoord wel weten. Dit komt doordat dyslectici moeite hebben met het plannen en vasthouden van de volgorde van denkstappen. - Moeite met het onthouden van meervoudige instructies, terwijl ze de afzonderlijk taken wel kunnen uitvoeren. Dit heeft te maken met het feit dat dyslectici vaak een beperkt korte termijn geheugen hebben. - Moeite met het overschrijven van het bord en het (snel) opschrijven van informatie die wordt gedictieerd door de leerkracht. - Woordvindingsproblemen
Rekenen	<ul style="list-style-type: none"> - Moeite met (snel) rekenen en onthouden van symbolen. - Omdraaien van getallen boven de tien. - Problemen met volgordes - Leesfouten bij vraagstukken die woorden bevatten.
Wereldoriëntatie en zaakvakken	<ul style="list-style-type: none"> - Moeite met het onthouden of ophalen van namen uit het geheugen. Dit is bijvoorbeeld een probleem bij topografie. - Moeite met het snel en accuraat lezen van (lange) teksten. - Problemen met het maken van verslagen.
Vreemde talen/Engels	<ul style="list-style-type: none"> - Problemen met het leren van nieuwe woorden. - Moeite met het spellen van Engelse woorden. - Moeite met het lezen van Engelse woorden.

Stappenplan voor groep 5-8

Stap	Moment in leerjaar	Actie door leerkracht
1	Aanvang groep	<ul style="list-style-type: none"> - Beginsituatie vastleggen (Verwerk de notitie van de vorige groep in de aanpak van de verlengde instructiegroep. Mogelijke interventies zijn hierboven genoemd) - Vul samen met de leerling en ouders het dyslexie paspoort in als de leerling een dyslexieverklaring heeft.(bijlage 2)
2	Oktober/november	Interventieperiode 1a
3	Oktober/november	Tussenmeting 1 <ul style="list-style-type: none"> - Bij onvoldoende leesvaardigheid: <ul style="list-style-type: none"> o Woorden lezen:DMT kaart 1, 2 en 3 o AVI kort (kaart volgend op hoogste Beheersingsniveau) - Bij onvoldoende spellingvaardigheid: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Analyse methode toetsen Voortgangsgesprekken met ouders
4	Oktober/november- januari/februari	Interventieperiode 1b
5	Januari/februari	Hoofdmeting 1 <ul style="list-style-type: none"> - DMT kaart 1, 2 en 3 - AVI (bij onvoldoende leesvaardigheid) - Cito Leestempo M5 – M6 - M7 - Cito Spelling M5 – M6 - M7 - M8 - Cito Begrijpend Lezen M5 – M6 – M7 – M8 Voortgangsgesprekken met ouders
6	Januari/februari-April	Interventieperiode 2a
7	April	Tussenmeting 2 <ul style="list-style-type: none"> - Bij onvoldoende leesvaardigheid op hoofdmeting 1: <ul style="list-style-type: none"> o DMT kaart 1, 2 en 3 o AVI kort (kaart volgend op hoogste Beheersingsniveau) - Bij onvoldoende spellingvaardigheid op hoofdmeting 1: <ul style="list-style-type: none"> o Analyse methodetoetsen Voortgangsgesprekken met ouders
8	April-mei/juni	Interventieperiode 2b
9	Mei/juni	Hoofdmeting 2 <ul style="list-style-type: none"> - DMT kaart 1, 2 en 3 - AVI (bij onvoldoende leesvaardigheid) - Cito Leestempo E5 – E6 – E7 - Cito Spelling E5 – E6 – E7 - Cito Begrijpend Lezen E5 – E6 – E7 AVI wordt afgenomen bij leerlingen die nog geen Plusniveau hebben behaald; er worden geen andere toetsen afgenomen. Voortgangsgesprekken met ouders
10	Overdracht	<i>Maak aan het eind van elke groep een notitie in ParnasSys met de titel 'dyslexieprotocol'. Maak daarbij gebruik van bijlage 1: bekijk de punten en schrijf op waar de problemen vooral zitten. Geef didactische aanwijzingen voor de volgende groep</i>

Interventies bij stagnerende leesontwikkeling

Handelingsplan

We willen leerlingen met (ernstige) lees- en/of spellingproblemen op een systematische manier begeleiden. Daarom is het noodzakelijk om naar aanleiding van de toets resultaten en observaties een plan van handelen (groeps- of individueel) op te stellen. De groepsleerkracht stelt een handelingsplan op. Ouders worden op de hoogte gesteld van de inhoud van het plan. Bij evaluatie van het plan en evt. opstellen van een nieuw plan worden ouders hierover geïnformeerd.

De leerlingen krijgen naar aanleiding van dit plan een dyslexie paspoort (bijlage 2), waarin de afspraken worden vastgelegd die in het plan zijn opgenomen.

In dit plan van handelen staan de interventiedoelen, de werkwijzen en materialen waarmee de doelen bereikt kunnen worden. Ook de ouders worden eventueel ingeschakeld bij de uitvoering van dit plan. In het plan staat tevens een korte evaluatie van elk interventiemoment en de te nemen vervolgstappen.

Het is cruciaal om de resultaten van de begeleiding systematisch bij te houden en bij de evaluatie aan te geven wat er wel en niet werkt en welk doel er wel en niet bereikt is.

Ook staat in dat plan aangegeven wanneer en met wie een interventieperiode geëvalueerd en bijgesteld zal worden en met welke (toets-) instrumenten de effecten van de begeleiding zullen worden vastgesteld.

Hieronder volgt een lijst van mogelijke interventies. Onderwijs is maatwerk. Kies interventies op grond van analyse en observatie. Evalueer wat werkt voor een leerling en wat niet. Zo kom je tot ondersteuning op maat.

Aandachtspunten voor de begeleiding van zwakke lezers

- Observeer welke leesstrategieën een leerling uit zichzelf gebruikt.
- Biedt gerichte oefening van technisch lezen, tot AVI-plus is bereikt of gedurende de hele schoolperiode.
- Streef naar een vooruitgang van één AVI-instructieniveau per half jaar. Bereik je dat niet, intensiveer dan de begeleiding.
- Zorg dat de leerling geoefende vaardigheden altijd direct leert toepassen bij het lezen van een tekst. Hierbij zal de leerling de hulp van de leerkracht nodig hebben.
- In groep 5-8 ligt de nadruk op vloeiend lezen. Laat de leerling nooit zwoegen op een moeilijk woord. Help hem door het woord visueel te structureren of het eerste woorddeel voor te zeggen.
- Schep voldoende mogelijkheden voor zwakke lezers dat zij veel 'leeskilometers' kunnen maken door vrij boeken te lezen, afwisselend individueel en met een leesmaatje.
- Laat de leerling ook veel stillezen als dat beter gaat dan hardop lezen.
- Sta hulpmiddelen als bijwijzen met een vinger of leeskaartje in alle groepen toe.
- Geef dyslectische / leeszwakke leerlingen geen onvoorbereide hardop leesbeurten in de groep. Laat hen de tekst voorbereiden.
- Bied de leerling voldoende leestijd, zowel tijdens de lessen als tijdens proefwerken en toetsen.
- Laat leerlingen met dyslexie niet onder tijdsdruk lezen.
- Maak duidelijke afspraken met de leerling over het lezen van teksten tijdens toets momenten en groepsactiviteiten en leg deze vast.

Gericht oefenen van de spelling

- Vergroot het inzicht in de logica van geschreven taal, waarbij de structuur van geschreven taal zoveel mogelijk wordt gevisualiseerd en waarbij nauw wordt aangesloten bij succesvolle denkstappen en ezelsbruggetjes die een dyslectische leerling al gebruikt om spellingpatronen te onthouden.

- Geef expliciete instructie én begeleide inoefening van spellingregels, spellingpatronen en het correct toepassen van interpunctie.
- Stimuleer het gebruik van de spellingregels die de leerling op zijn tafel kan leggen tijdens schrijfactiviteiten.
- Maak altijd duidelijke afspraken met de leerling wanneer je op spellingregels let bij schrijfproducten en op welke spellingsregels je dan let.
- Leer dyslectische kinderen wanneer het belangrijk is dat een schrijfproduct foutloos wordt opgeleverd en wanneer niet.
- Maak vanaf groep 5 al gebruik van ondersteunende en/of compenserende software, als de leerling daar baat bij heeft.
- Bij leerlingen met overwegend spellingproblemen, is het verstandig ook aandacht te besteden aan het lezen, omdat veel spellingproblemen voortkomen uit zwakke decodeervaardigheden.

Compenserende/dispenserende maatregelen bij lezen

- De leerling krijgt extra leestijd bij toetsen en voor bijvoorbeeld zaakvakteksten.
- Toetsen worden als dit nodig is voorgelezen of mondeling gegeven. (Voor LOVS toetsen gelden de normen, vastgesteld door de toetscommissie!)
- Teksten kunnen worden vergroot.

Compenserende/dispenserende maatregelen bij spelling

- De leerling krijgt extra hulp bij het schrijven van verhalen/verslagen/werkstukken
- Spelfouten worden gedifferentieerd beoordeeld (bijvoorbeeld alleen fouten met een bepaalde spellingregel tellen mee).
- De schrijftaak wordt verlicht (minder pagina's).
- Het aantal oefeningen wordt beperkt (ook minder oefeningen als huiswerk).
- De leerling krijgt extra tijd voor schrijftaken
- De leerling mag alle beschikbare hulpmiddelen gebruiken die leiden tot minder spellingfouten: woordenboek, regelkaart, tekstverwerker met spellingcontrole, etc.
- De leerling kan bij bepaalde vak onderdelen (bijvoorbeeld topografie) mondeling overhoord worden.

Algemene maatregelen bij kinderen met dyslexie

- Taken leren in stappen aan pakken.
- Tafelkaart bij toets gebruiken.
- Jaarlijks afspraken vastleggen in een dyslexiepaspoort.

Bijlage 1 Beschrijving lees- en spellingproblemen en aanvullende observatiepunten lees- en schrijfgedrag

Naam leerling:
Ingevuld door:
Datum:

Beheersing decodeervaardigheden

	Algemene indruk	Problemen met
accuratesse bij het lezen	zwak/matig/voldoende	
snelheid bij het lezen	zwak/matig/voldoende	
accuratesse bij het spellen	zwak/matig/voldoende	
schrijftempo bij het spellen	langzaam/snel	

Gebruik leesstrategieën

Deze leerling hanteert overwegend de volgende leesstrategie:

- spellend lezen
- radend lezen
- vloeiend lezen

Gebruik compensatiestrategieën

- Gebruik maken van context
- Gebruik maken van overeenkomsten met bekende woorden (woordstructuur)
- Gebruik maken van de illustraties
- Anders, nl.....

Spelling: foutenanalyse

Deze leerling maakt de volgende opvallende fouten:	
--	--

Taak- en werkhouding

Lees- en schrijfmotivatie

Is de leerling gemotiveerd om te lezen en te schrijven?	
---	--

Taakgerichtheid tijdens lezen en schrijven

Is de leerling voldoende betrokken bij het lezen en schrijven of is hij vaak met wat anders bezig/aan het dromen?	
Kan de leerling in een klein groepje taakgericht bezig zijn met lees- en schrijfactiviteiten?	

Concentratie

Kan de leerling geconcentreerd lezen/schrijven?	
Hoe lang kan de leerling in de groep bezig zijn met lezen en schrijven?	
Op welk tijdstip van de dag kan de extra begeleiding het beste plaatsvinden?	
Hoe lang kan het kind tijdens één-op-één situaties bezig zijn met lezen en schrijven?	

Aanpakgedrag

Organisatie en planning

Hoe vaardig is de leerling in het organiseren en plannen van zijn lees- en schrijfactiviteiten?	
---	--

Zelfreflectie en zelfverbetering

Kan de leerling reflecteren op zijn werk?	
In welke mate verbetert de leerling zijn lees- en schrijffouten?	
Is het handschrift een complicerende factor bij het controleren van eigen werk? Zo ja, in welke zin?	

Zelfstandig lezen

Kan de leerling zelfstandig een boek lezen?	
Leest de leerling bij voorkeur stil of hardop?	

Vormgeving van leesmateriaal

Heeft de leerling voorkeur voor boeken met illustraties of juist niet?	
Heeft de leerling voorkeur voor een bepaald(e) lettertype, lettergrootte en/of regelafstand? Zo ja, welke?	

Uitspraak bij lezen

Zijn er opvallendheden wat betreft uitspraak/articulatie?	
Hoe zou u de intonatie van de leerling beschrijven?	

Geheugen

Kan de leerling woordbeelden goed onthouden?	
Kan de leerling de rode draad van het verhaal vasthouden tijdens het lezen? Weet het kind wat het leest?	
Kan de leerling instructies en opdrachten goed onthouden?	

Emotionele factoren

Emotionele reactie op de lees- en spellingproblemen

Laat de leerling blijken dat hij last heeft van problemen met lezen en/of spellen? Zo ja, waar blijkt dat uit?	
---	--

Zelfvertrouwen tijdens het lezen en schrijven

Heeft de leerling een laag zelfbeeld tijdens lees- en schrijfactiviteiten?	
Is er sprake van faalangst bij het lezen en schrijven?	
Is er sprake van vermijdingsgedrag bij lezen en/of schrijven? Zo ja, waar blijkt dat uit?	

Reacties van de groep op leesprestaties

Voelt de leerling zich voldoende geaccepteerd door de klasgenoten?	
Hoe reageert de groep op de zwakke leesprestaties van de leerling?	

Hobby's en interessegebieden

Welke onderwerpen spreken de leerling het meest aan?	
--	--

Thuisituatie

Leescultuur thuis

Wordt er thuis (voor)gelezen?	
Wat zijn de verwachtingen van de ouders naar het kind?	
Wordt er thuis leeshulp geboden? Zo ja, hoe gaat dat? Zo nee, is het in principe welk mogelijk?	
Komen er lees- en/of spellingproblemen in de familie voor?	

Bijlage 2 Dyslexiepaspoort

We willen dat kinderen met dyslexie zo soepel mogelijk leren op onze school. Hieronder staan afspraken die voor alle kinderen met dyslexie gelden.

Heb je een dyslexieverklaring dan mag je het volgende van ons verwachten:

- Je krijgt extra tijd voor alle toetsen behalve bij leestempo/techniek, AVI en DMT.
- Je werkbladen en toetsbladen zien er overzichtelijk uit.
- Je hoeft zo min mogelijk over te schrijven van het bord.
- Je spellingfouten worden alleen beoordeeld bij spelling.
- Je mag leesteksten laten voorlezen door een leesmaatje.
- Je hoeft je werk niet zelf na te kijken.
- Je krijgt extra tijd of vermindering van werk bij schrijftaken.
- Je mag altijd een regelkaart gebruiken tijdens spelling.
- Je mag altijd kladpapier gebruiken.
- Je mag op een rustige werkplek gaan zitten als je last hebt van herrie.
- Je mag bij werk op de computer de spellingcorrector gebruiken.
- De leerkracht schrijft opdrachten en huiswerk op het bord of op papier voor je.

De ene leerling kan goed lezen maar niet goed spellen en de ander vindt allebei moeilijk. Daarom zijn sommige afspraken niet voor iedereen nodig. We maken de volgende persoonlijke afspraken:

- Je spellingprogramma wordt aangepast, de leerkracht vertelt op welke manier.
- Je huiswerk/schoolwerk wordt aangepast, de leerkracht vertelt op welke manier.
- Je krijgt niet zomaar een leesbeurt.
- Je hoeft minder over te schrijven; je hoeft bijvoorbeeld maar een woord in te vullen en niet de hele zin over te schrijven.
- Je krijgt de Entreetoets en de Eindtoets op cd, zodat je hem op de computer kunt maken.
- Je mag de CITO toetsen op de computer maken
- Je mag bij rekenen een tafelkaartje gebruiken – ook bij de toetsen.
- Je mag een kladblaadje gebruiken bij handig rekenen en hoofdrekenen.
- Je mag bij Snappet gebruik maken van het voorlezen van de opdracht
- Je mag gesproken boeken gebruiken tijdens leeslessen.
- Je krijgt een stappenplan voor werkstukken en uitleg over de eisen.
- Je spelling bij Engels wordt soepeler beoordeeld.

Bijlage 3 Signaleringslijst voor kleuters

Observatielijst geletterdheid groep 1		januari			mei/juni		
Naam leerling:		datum:			datum:		
Geboortedatum:		leeftijd:			leeftijd:		
Leerkracht:		groepsverloop:			groepsverloop:		
Boekoriëntatie tussendoel 1		-	±	+	-	±	+
het kind heeft belangstelling voor prentenboeken en verhalen							
Verhaalbegrip tussendoel 2							
het kind geeft blijk van begrip bij een voorgelezen verhaal							
het kind kan navertellen met steun van plaatjes							
Functies van geschreven taal tussendoel 3							
het kind snapt gebruik van symbolen / pictogrammen							
het kind "leest" prentenboeken							
Relatie gesproken en geschreven taal tussendoel 4							
het kind herkent de eigen naam en logo's							
het kind heeft plezier in s"krabbelbriefjes" maken							
Taalbewustzijn (fonologisch bewustzijn) tussendoel 5							
kan geluiden onderscheiden en lokaliseren							
plezier in rijmen en opzegversjes							
rijmen (nonsens en eindrijm)							
kan woorden verdelen in klankgroepen (zak-doek)							
onderscheiden van woorden (trefwoord) in zinnen							
kan zinnen opdelen in woorden							
Alfabetisch principe tussendoel 6							
kent het begrip "letter"							
kent al een paar letters (van naam, logo's ed)							
Risico factoren voor latere leesproblemen		ja	nee		ja	nee	
dyslexie in de familie							
kind laat een vertraagde spraak-taalontwikkeling zien							
kind heeft een zwak fonemisch bewustzijn							
kind heeft voldoende beheersing van het Nederlands (agv NT2)							
kind heeft logopedie i.v.m. spraak-taalproblemen							
kind heeft gehoorproblemen (gehad)							
thuis wordt (voor)gelezen							

Opmerkingen:

Observatielijst geletterdheid groep 2

	januari	mei/juni
Naam leerling:	datum:	datum:
Geboortedatum:	leeftijd:	leeftijd:
Leerkracht:	groepsverloop:	groepsverloop:

Boekoriëntatie tussendoel 1

	-	±	+
het kind heeft belangstelling voor prentenboeken en verhalen			
voorspelt aan de hand van de omslag al een beetje de inhoud			
het kind is bekend met leesrichting van een boek, bladzijde, rege			

Verhaalbegrip tussendoel 2

het kind begrijpt een (voorgelezen) verhaal			
het kind kan een mening vormen over een verhaal			
het kind kan navertellen zonder steun van plaatjes			

Functies van geschreven taal tussendoel 3

het kind begrijpt symbolen / pictogrammen			
het kind "leest" prentenboeken			

Relatie gesproken en geschreven taal tussendoel 4

het kind herkent de eigen naam en logo's			
het kind heeft plezier in schrijven van briefjes, woorden, letters			

Taalbewustzijn (fonologisch bewustzijn) tussendoel 5

onderscheiden van woorden (trefwoord) in zinnen			
kan zinnen opdelen in woorden			
kan woorden verdelen in klankgroepen (zak-doeke)			
kan rijmen (eindrijm)			
kan beginrijm herkennen in langgerekte woorden (m-km; mkm)			
kan korte opzegversjes alleen opzeggen			
ziet verschil tussen vorm en betekenis woorden (reus kabouter)			
samenvoegen van letterklanken tot woorden (synthese)			

Alfabetisch principe tussendoel 6

beginnende letterkennis			
het kind herkent letters bij het zelf schrijven / stempelen			

Risico factoren voor latere leesproblemen

	ja	nee
dyslexie in de familie		
kind laat een vertraagde spraak-taalontwikkeling zien		
kind heeft een zwak fonemisch bewustzijn		
kind heeft letterkennis		
kind heeft problemen met het snel benoemen van kleuren		
kind heeft voldoende beheersing van het Nederlands (agv NT2)		
kind heeft logopedie i.v.m. spraak-taalproblemen		
kind heeft gehoorproblemen (gehad)		
thuis wordt (voor)gelezen		
voorziet de leerkracht leesproblemen		